

հանգչի ի խաղաղ գերեզմանի. անէծքը այլ ևս չի բեռնաւորեր հոգին, յիշատակը օրհնութեամբ է: Ի սրտէ կ'օրհնեն զինքը աղքատները, որոնց թողուց բոլոր իւր ստացուածքը, և հոգին մաքրուելով նշմարիտ զղմամբ՝ ամենայն երկրային ազտեղութենէ, գնաց գեղեցկազոյն և երջանկազոյն հայրենիք մը:

ԴԵՂՁԱՆԻԿ*

ԴԵՂՁԱՆԻԿԱՅ վրայ այնչափ բազմաթիւ գրութիւնք կան, որովք կարող է մարդս գրատուն մը լեցնել: Զի կայ ուրիշ թռչուն մը որ կարենայ այնքան սաստիկ կերպով շարժել մարդկային հետաքրքրութիւնը: Ամենայն ուրուք սրտին խորը կը գտնուի բանտապահ մի, որ իւր համաստեղծ ընկերաց ազատութիւնը կը վաճառէ և կը կաշկանդէ, և սակայն հարկ կը զգայ գիտել անոնց պատմութիւնը և խանդաղատիլ անոնց վիճակին վերայ:

Դեղձանիկն ալ՝ որպէս մշտնջենաւոր բանտարկեալ՝ ընտանի կենդանեաց ցուցակին մէջ մտնելու դառն ճակատագիրն ունեցաւ: Եւրոպացւոց ձեռքը ինկնալէն ի վեր, աշխարհիս մէջ նորա միակ զերն եղած է՝ ծնանիլ, ապրիլ և մեռնիլ վանդակի մէջ: Նա գրէթէ երեք դարերէ՝ ի վեր սարուկ եղած է մարդկանց ձեռքը: Հարկ է նաև գիտել թէ իւր թշուառութիւնքն պիտի տեսն այնքան երկար ժամանակ, որքան քաղաքականութիւնն: Քննութեան կանոնաւոր օրինացմէ զուրս ապրելուն պարճառաւ, զեղձանիկն արուեստական թռչուն մի եղած է: Կը յաւելունք զարձեալ թէ քիչ տարիներէ ի վեր՝ ժամանակակից քաղաքականութեան այս եզական կերպաւորութիւնն զգալի յառաջագիմութիւն մի ըրած է: Ամէն օր անզղիացի զրաւաճառք կը հրատարակեն նորանոր զրքոյկներ, որոնք զեղձանիկները սնուցանելու կերպը կ'ուսուցանեն, և այս երկասիրութիւնք՝ որք լի են մանրամասն դիտողութեամբք՝ ոչ միայն գիտութեան մեծագին ծառայութիւններ կը մատուցանեն, այլ նաև օգտակար խորհուրդներ կուտան շահաւոր և բարեյաջող արուեստի մը զարգացման համար:

* Արդէն Բազմափայտ Օգոստոս ամսոյն սրակին մէջ դրած էինք ԹԵՃՆՈՑ ԵՐԳԵՐ վերնագրով փոքրիկ յօդուած մի (էջ 398), ուր կը ցուցուէր տեսակ տեսակ թռչնոց երգերուն՝ իրենց բնական տեղեաց հետ ունեցած նմանողութիւնն կամ լաւ ևս նմանաձայնութիւնն. այս յօդուածս այլ մասամբ մի իրրեւ շարադարձութիւն նախկին յօդուածոյն՝ Թարգմանեալ կը զնեմք աստ ի վայելս մեր ընթերցողաց՝ և մանաւանդ անոնց՝ որոց սիրելի և ախորժելի է զբաղիլ թռչնադարմանութեամբ:

ՆԱԽԱՐԵՆԳՈՒԹԵԱՆ ԻՐ ՀԵՏՏԵՒԱՆՔ

Դեղձանիկը առաջին անգամ Եւրոպա բերուելու միջոցին աղետաւոր արկածից պատահեցան։ Վեշտասաներորդ դարուն վերջերը, Եանարեան կղզիներէ եկող նաւ մը, Լիւսոնոյէ քիչ հեռաւորութեամբ՝ Տոսկանայի ափանց մօտ՝ նաւաբեկութեան մը հանդիպեցաւ։ Հեռաւոր երկիրներէ բերուած թըռչուններ պարունակող վանդակ մը մըրկի միջոց կոտորեցաւ, և բանտարկեալք վերոտին ստացան իրենց անցատութիւնը։ Ասոնք բնաւ չմտածեցին մօտը զըտնուող ցամաք երկրին վերայ հաստատուիլ, և իրենք կղզեցի բլլայով՝ լաւագոյն համարեցին թռչիլ դէպ ի Էլբա կղզին, որուն սեպագեալ լերինք կ'երևէին հորիզոնի վրայէն դուրս ցցուած։

Աքսորեալք բաղդին իրենց տուած նոր երկրին մէջ՝ ինքզինքնին բնաւ հայրենազուարկ չգողացին, այն տեղ ամենայն դիւրութեամբ գտան իրենց սնունդը, և զարնան սկսան ըոյներ շինել։ Արդէն սկսեցին էին զգալի կերպով բազմանալ, և կարծես միշտ վարժած բլլային այն կղզւոյն մէջ՝ ուր նաւաբեկութենէ մը յետոյ ապաստանարան փնտրած էին, երբ նորաձեռութեան պատճառաւ իտալիոյ փոքրիկ արքունեաց մէջ պատուաւոր հիւրընկալութիւն մը գտան։

Սկսեալ այն վայրենէն՝ յորում զբօսանքի և շքեղութեան թաշուռք բլլալու դժբաղդութիւնն սեւեցան, այս թռչուններս անողորմելի յարստութեամբ հալածուեցան մարդիկներէ։ Էլբա կղզւոյն բոլոր բնակիչք դեղձանեկաց որսորդ եղան։ Ոմանք ցանցերով կ'որոսային, այլք դեռ բոյնէն ելլելու անկարող ձաւգերը կը բռնէին։ Թռչնորսք այնքան շատցան, որ քիչ տարի յետոյ բոլոր կղզւոյն մէջ և ոչ մէկ հատ ազատ դեղձանիկ մնաց։ Նաւաբեկելոց զաւթականութիւնն, որ կարծես նպատատւոր կլիմայի մը ներքեւ անելու և մինչև ցվերջն բազմանալու համար եկած էր, ջնջուեցաւ անզգոյշ անյաղութեամբ այնպիսի ժողովրդեան մը, որ պատահմամբ ձեռք բերած բնական հարստութիւն մի անկարող եղաւ գործածել ապագային համար։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ԳՈՅՆԵՐՈՎ ՆԿԱՐԵԱԼ ՍԵՐՈՒՆԻ

Եւրոպիոյ մէջ գտնուող այժմեան դեղձանիկը գրեթէ բոլորն ալ Էլբա կղզւոյն նաւաբեկելոց ուղղակի սերունդներն են։ Մերթ ընդ մերթ Լոնդոնայի վաճառանոցին մէջ Եանարեան և կամ Եանալ—Հոռանդան (Cap Vert) կոչուած կղզիներէ բերուած թռչունք կը տեսնուին, երբեմն նոյն իսկ Սուրբ Հեղինէէ կը բերեն, և եթէ դրանին որ և իցէ կասկած չըլլայ, ծանր գնով կը ծախուին։ Պ. Ֆրանսիս Սմիտն, որ դեղձանեկաց վրայոց օգտակար երկապիւրութիւն մը զրած է, պարծեւով կը ցուցնէ իւր թռչնարանին մէջ դեղձանիկ մի, որ Լոնդոնի ուղեւորն վերայ թափեր է, և այս առթիւ Էյսսը կոչուած է։

Կայսրն՝ իւր խորթ ընկերներուն չի նմանիր. կտուցն՝ և ոտքերն սև են, թիկունքն և թևերն մթազոյն կանաչ, տուախն և թևերուն վերայ մի քանի սև փետուրներ կան, և վզին տակ հազիւ կրնաս՝ զանազանել մի քանի կանաչ դեղնազոյն ցօլացմունք: Այս հազուադիտ թռչունն Անգղիոյ մահախլապատ երկնից ներքև սերունդ կամ յաջորդութիւն չի թողուց. Սուրբ Հեղինէէ մինչև ի Լոնդրա օդոյ բարեխառնութեան փոփոխութիւնն խիստ յանկարծական ըլլալով՝ աքսորեալն չի կրցաւ վարժիլ և բազմաթիւ սերնդեան մը նախաւոր ըլլալ:

Գեղձանիկին գոյնն ի բնէ մոխրագոյն կամ թուփ կանաչ էր. անոր դժբաղդութիւնքն դեղինի փոխեցին: Գերութիւնն, որ ժամանակէն առաջ կը սպիտակացնէ զմարդիկ, սերունդէ ի սերունդ անցնելով՝ թռչուններն այլ մշտնջենապէս կը դեղնցընէ:

Թէպէտ Գաղղիոյ գեղձանեկաց մէջ ամենէն աւելի նարկիսի գոյնն աչքի կը զարնէ, սակայն անկարելի չէ որ այս ընտանեցած թռչունք ուրիշ գոյներ ալ կարենան ունենալ: Իսկ այն գեղձանիկը, որոնք Էլքա կղզւոյն մէջ երկար տարիներ բնակելով Եւրոպիոյ կլիմային վարժած էին, այլ և այլ գոյներով խառն սերունդ մը թողուցին:

Կան դարձեալ պայծառ կանաչ գոյնով, նարնջագոյն, մոխրագոյն, շագանակագոյն, սպիտակ, մոդիզից նման գծաւոր, կատարաւոր, և ամէն կերպով պիտակազարդ և խայտաբղէտ գեղձանիկներ: Բիւֆֆոն՝ այս թռչնոց վրայ խօսած միջոց՝ քսան երեք տեսակի չափ կը նշանակէ, բայց իւր մահուընէն յետոյ այնքան նորանոր բազադրութիւններ եղած են, որ եթէ աշխարհահոյակ բնապատումն նորէն յաշարհ գալու ըլլար, պիտի ստիպուէր իւր դասակարգութիւնը հիմնովին փոփոխել:

Պ. Ֆրանսիս Սմիտհ գեղձանեկին ազատ վիճակէն յընտանին անցնելու միջոց պատահած գունոց այս փոփոխութիւնքը՝ կը նկատէ իբր բնութեան ցաղտնիք մը, զոր մարդս անկարող է բացատրել: Ըստ իս, կենդանեաց գոյնին վրայօք Պ. Օտտօ Կոտթիլֆի նոր տուած տեղեկութիւնն կրնայ բաւական համարուիլ՝ երեք հարիւր տարի վանկակի մէջ կեցող թռչնոյ մը փեռաւորներուն վրայ եղած ազդեցութիւնը բացատրելու: Հմուտ զործակցին խօսքին նայելով, կենդանոց մը գոյնն կախումն ունի անոր սնունդէն, օդոյն բարեխառնութենէն, և անոր բնակած տեղէն: Բնեռային երկիրներու մէջ նապաստակներն և աղուէսք սպիտակ կ'ըլլան. Մարայի գազաններն աւազին դեղին գոյնը կը ստանան. արևադարձից անտառներու մէջ թռչնոց գոյնն ալ ընդհանրապէս կանաչ կ'ըլլայ:

Բնական վիճակին մէջ, գեղձանիկն ընդհանուր օրինաց կը հետեւի: Այս թռչունն այնպիսի գոյն մ'ունի, որով կրնայ ծառոց տերևներուն մէջ պահւելու և թշնամեաց տեսութենէն խոյս տալ: Ընդհակառակն երբ ազատ ըլլայ, զանազան ազդեցութեանց ենթակայ կը լինի. վեշտասաներորդ դարուն վերջերէն սկսեալ՝ վանդակի մէջ դրուած ամէն մի թռչուն զանազան

տերանց հսպատակած է։ Սնունդն, օդոյ բարեխառնութիւնն, լոյսն և բնակած վայրն այնպիսի ազդեցութիւններ յառաջ բերեր են, որոնք իւրաքանչիւր երկրի և նոյն իսկ իւրաքանչիւր տան մէջ կը տարբերին յիւրեւանց։ այս բազմաթիւ պատճառներուս համար, պեղձանիկին նախկին գոյնն իբրու յիշատակ մը կը նկատուի, որուն փետուրներն՝ որ ի սկզբան զրէթէ միակերպ էին՝ քիչ ծաւանակի մէջ կատարեալ խառնակութեան մէջ ինկան։

Շարաշարեկի

ՔԱՋԵ ԵՒ ԱՐՏՈՅՑ

Կորակրտուց բազէն դաժան,
Որ եւ կենաց իսկ չէր արժան,
Բարձրը ժայռի վերայ կանգուն՝
Փընդուէր ուշով իւր որան այգուն։

Էր նա թըռչնոց պատուհաս,
Անզըթութեան տիպ անհաս,
Յանկարծ տեսաւ տրտոյտ մ'անմեղ,
Որ օդոյ մէջ հանէր գեղգեղ.
Կայծակնաբար պացուս վերէն,
Շառաչ տալով իւր թեւերէն։

Տեսաւ արտոյտն եւ սուկաց,
Տըւաւ փախուստ սրընթաց։

Բայց թըռնամին ժանտ հետամուտ՝
Կը հալածէր զայն շատ անգութ
Մռռէ 'ի ծառ, հովտէ հովիտ,
Որպէս սրսրող շուն գերկշտա վիթ.
Ողորմ՝ ձայնիւ եղկելին
Կը բողբոջէր առ երկին։

Մըշակ մ'ուրեք մեծ վարմ էր դրած,
Թըռչնիկն անցաւ միջէն կըծկած.
Մըտաւ արագ ոտինն սյլ վէս,
Բայց փըչեց շունչն հոն դառնապէս։ —
Մեծք, մի գըրկէք զանմեղ մարդ,
Երկինք լարեն ձեզ թակարդ։

Պուշեռ

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԻՔ

Ստացանք շնորհակալութեամբ հետեւեալ շահեկան և պիտանի երկերը ի Մեծ-արդոյ Հեղինակաց։

Ա. — ՊԵՏՄՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅ ԼՐԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ի սկզբանէ մինչեւ մեր ժամանակը.
հտր. Ա. Գրեց Հ. Գրիգորիս վ. Գաշեմքեարեան Մխիթ. Ռախտէն, ի Վիեննա.
Գրին է փր. 2, 50։

Բ. — ԱՌՁԵՐԱ ԲԱՌԳԻՐԷ ԼԱՏԻՆԵՐԷՆ-ՀԱՅԵՐԷՆ ի պէտս դպրոցաց. աշխատա-սիրեց Տ. Յովնանեան վ. Միսքձեան. տպ. ի ՀՈՒՎՄ. Գրին է փր. 28։

Գ. — ԳԻՒԼԱՅԻՆԵՐԻ ՄԵՋ. ԹՐԳՄ. տպ. ի Փարիզ. գրին է սանտիմ 10։

